

FƏXRİ HACIYEV (VALEHOĞLU)
e-mail: haciyevf@yahoo.com

BORÇALIDA 1905-Cİ İL XALQ HƏRƏKATI: SƏBƏBİ VƏ NƏTİCƏLƏRİ

Açar sözlər: Borçalı, 1905-ci il, Həsən bəy Yedigərov, qarapapaqlar

Ключевые слова: Борчалы, 1905-й год, Гасан-бек Ядигаров, карапанахи

Key words: Borchali, 1905, Hasan-Bay Yedigərov, Karapapakhs

Erməni şovinist-terrorçu dəstələrinin 1905-1906-cı illərdə Güney Qafqazda azərbaycanlılara qarşı törətdikləri qətliaamlar Tiflis quberniyasından da yan ötmür. Tiflisin özündə 1905-ci ilin noyabr ayının 22-dən başlanğıcını götürən qanlı olaylar Borçalı qəzasında geniş əks-səda doğurur və bu mahalda yaşayan azərbaycanlıların xalq hərəkatının başlanmasına rəvac verir. Öz şəhərli soydaşlarının ermənilərin silahlı basqınlarına məruz qalmalarına və vəhşiliklə qətlə yetirilmələrinə biganə qala bilməyən Borçalı qarapapaqları (azərbaycanlıların subetnik qolu) bir tərəfdən təcili surətdə silahlı süvari dəstələr yaradıb Tiflisə doğru hərəkat edir, digər tərəfdən isə Tiflis ətrafında, eləcə də Borçalı qəzasının ərazisində ermənilərə məxsus zavodları, xutorları və digər maddi gəlir mənbələrini hədəfə alırlar. Erməni zənginlərinin mal varlıqlarının və kapitallarının Borçalı azərbaycanlıları tərəfindən hədəfə götürülməsi təsadüfi deyildi, çünki qarapapaqlar yaxşı bildirdilər ki, Tiflisdə baş vermiş qanlı olayların birbaşa təşkilatçısı və iştirakçısı olan erməni milliyətçi-terrorçu təşkilatlarının əsas maliyyə mənbəyini elə bu erməni mülkədarlarının və kapitalistlərinin pulları və ianələri təşkil edirdi.

Gürcüstan Milli Tarix Arxivində qorunan sənədlərdən və o dövrdə nəşr olunan qəzet xəbərlərindən qarapapaqların intiqamyönlü xalq hərəkatının təsir dairəsinə ilk olaraq 1905-ci ilin 24-25 noyabr tarixlərində Tiflis ətrafında yerləşən kəndlərin düşdüyü bəlli olur. Burada Ağ-Təhlə, Qara-Təhlə və Soğanlıq kəndlərinin sakinləri fəallıq göstərirlər [Bax: 2, iş № 521, 1012; 4, № 2959; 5, № 236, 244; 8, № 34]. Daha sonra Aran Borçalının azərbaycanlı kəndlərini həyəcan dalğası bürüyür.

Borçalı qəza rəisi kapitan Ryazanovun azərbaycanlıların gözlənilən hücumunun qarşısının alınması üçün tez bir zamanda əlavə ordu bölmələrinin göndərilməsi tələbi ilə qəza mərkəzindən – əhalisinin çoxu ermənilərdən ibarət olan Şüləver qəsəbəsindən Tiflis qubernatoruna ünvanladığı “çox təcili” qrifli teleqramların ardı-arası kəsilmirdi [Bax: 1, iş № 557]. Borçalı qəza rəisinin müraciətlərinə dərhal reaksiya verilir və kapitan Voznesenski 2 sotnya (yüzlük) kazak ilə Şüləverə ezam edilir [9, № 295]. Eyni zamanda imperatorun Qafqazdakı canişini İ.Vorontsov-Daşkovun qərarı ilə Tiflis artilleriya anbarına göstəriş verilir ki, Tiflis qəza rəisi Şanşiyevin imza öhdəliyində erməni icmalarına 1000 berdanka-tüfəng və on minlərlə patron verilsin. Bu tədbirlərə rəğmən, yenə də qəzet səhifələrində Şüləverdən kəndxuda V.Mehrabovun, müstəntiqin və digər dövlət məmurlarının 2-3 minə yaxın atlı-silahlı Borçalı azərbaycanlısının qəza mərkəzinə hücumu hazırladığı barədə verdikləri məlumatlar dərc olunurdu [5, № 238]. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Borçalı mahalındakı erməni yaşayış məntəqələrinin, o cümlədən qəza mərkəzi Şüləverin əhalisi XVIII əsrdə gürcü çarı II İraklinin hakimiyyəti dönməndə və XIX əsrdə çar Rusiyasının ekspansionist demoqrafik siyasəti nəticəsində buraya köçürülmüş ermənilərdən ibarət idi.

1905-ci ilin 26-28 noyabrında ermənilərin Dağ Borçalıda, Başkeçid ətrafında yerləşən zavodları və xutorları yerli azərbaycanlıların — Yırğançay, İlməzli, Hamamlı, Bəzəkli, Cücəkənd, Soyuqbulaq, Baxçalar, Səfərli, Məmişli, Qaraisa, Qaraqala, "Tatar"-Örmeşəni, Dəmirçilər kəndlərinin sakinlərinin qisas hədəfinə çevrilir [Bax: 5, № 240; 2, iş № 518, 524]. Borçalı qəzasının Yekaterinenfeld nahiyəsinin Başkeçid yolu üzərində yerləşən erməni kəndləri qorxu içərisində günlərlə yuxu üzünə həsrət qalırlar [1, iş № 557].

Həmin dövrdə "Tsnobis purtseli" qəzeti yazırdı: "Tiflis qəzasının Qomaret kəndindən Tiflisə gələn kəndlilər bildirirlər ki, qəzada müsəlmanların dəstələri yaranıb. Onlar ermənilərin zavodlarını və mülklərini dağıdırlar. Melik-Baxtamyanın pendir zavodunu qarət ediblər... Dəstələrə Beyt ağa (çox güman ki, Mehdi ağa - F.H.) Mursaqulov və İradon Qulu oğlu başçılıq edir. Onlar Daşbaş kəndini talayıblar, gürcü kəndlərinə yaxın gəlmirlər"[4, № 2963].

Peje adlı müəllif "Kavkaz" qəzetində dərc etdirdiyi "Borçalı yüksəkliklərindən" başlıqlı məqaləsində Dağ Borçalını süd eldorado adlandırır və buradakı qarətlərin səbəblərinin ermənilərə qarşı nifrətdən, milli dözümsüzlükdən deyil, azərbaycanlıların ağır sosial-iqtisadi şərtlər altında yaşamasından yarandığını hesab edirdi [10, № 8]. Dağ Borçalıda torpaqları və istehsal müəssisələri olan baron K. fon-Kuçənbax bu məqaləyə cavab olaraq "Kavkaz" qəzetinə göndərdiyi məktubda Pejenin Borçalı qəzasında azərbaycanlıların kütləvi hərəkətinin yalnız və yalnız onların ağır iqtisadi durumundan qaynaqlandığı barədə nəticəsinin yanlış olduğunu ifadə edirdi. O, borçalıların öz fermalarını əvvəllər onların istifadəsində olan otlaq ərazilərdə yaradan Fridrix Ammetter, Kristian Nideqqer, Hans Ammetter, Kezel və digərləri kimi daha varlı isveçrəliyə, eləcə də digər millətlərin nümayəndələrinə hücum etməmələri faktlarını dediklərinə sübut kimi göstərirdi. Qarətlərdən zərər görmüş yeganə qeyri-erməni Beşin pendir zavodunun talan olunmasının səbəbini isə Kuçənbax Beş tərəfindən azərbaycanlılara onlardan alınmış südün müqabilində yığılmış bir neçə min rubl borcunun ödənməməsində görürdü. Kuçənbax baş vermiş hadisələrin səbəbini azərbaycanlıların iqtisadi vəziyyətində və hətta ermənilərdə də deyil, Rusiyada yəhudi talanlarının və onun tipli olayların düyünündə görürdü [11, № 26].

Tiflisətrafi ərazilərdə və Dağ Borçalıda əmlak talanmasına və yandırılmasına görə açılmış cinayət işlərinin çoxu şahid ifadələri və istintaq materiallarının yetərsizliyindən heç kəs cəzalandırılmadan bağlanır. Xüsusi ilə vurğulamaq istərdik ki, istintaq ifadələri alınan zaman ermənilərdən başqa heç bir millətin nümayəndəsi - nə gürcülər, nə ruslar, nə də ki, yerli azərbaycanlılardan bir kimsə bu hadisələrdə iştirak edən adamların adlarını demirdi. Erməni şahidlərin ifadələri isə mövcud erməni-azərbaycanlı qarşıdurmasına görə qərəzli hesab olunub nəzərə alınmırdı. Bu faktın özü ermənilərin Cənubi Qafqaz coğrafi arealında yad bir etnik ünsür olduğunu və digər xalqlar tərəfindən qəbul edilmədiyini bir daha sübut edirdi.

Arxiv və mətbuat səhifələrində 1905-ci il hadisələri zamanı Tiflis və Borçalı qəzalarında yerləşən kəndlərdə ermənilərin maddi mülkiyyətinə azərbaycanlılar tərəfindən ziyan yetirilməsini əks etdirən faktlarla yanaşı, ermənilərin sadəcə azərbaycanlı kəndlilərini və fəhlələrini qətl etmələri faktlarına, hətta qətlə törətmələri faktlarına da az rast gəlinmir. Onlardan bir neçəsini təqdim edirik:

- "İveriya" qəzeti yazırdı: "Sandar stansiyasının rəisi depeşa ilə canişini xəbərdar edir: 76 nömrəli poçt qatarı stansiyaya gələndə ermənilər qatara tufənglərdən atəş açıblar, 10 müsəlmanı öldürüb yaralayblar. Onlara heç bir müsəlman cavab atəşi açmayıb" [3, № 216].

- "Tiflisskiy listok" qəzeti erməni əsilli Dmitri Abramoviç Koroğluşvili adlı şəxsin Qocor kəndinin sakini, çoban Emin Məmməd oğlunu öldürdüyü və ona məxsus 5 inəyi apardığı barədə məlumat yayımlayırdı [5, № 244].

- Tiflis qəzasının Qaracalar kəndinin sakinləri Tiflis qubernatoruna 8 yanvar 1906-cı ildə məktubla müraciət edərək, 1905-ci ilin 23-25 noyabr tarixlərində Nəftluqda ermənilərin onları qarət etdiklərini bildirirdilər. Məktubda qubernator həmçinin kənd sakinlərindən Qasım Qurban oğlu, Hacı Hüseyin oğlu, Qurban Məmməd Nəbi oğlu və Cəlil Vəli oğlunun ermənilər tərəfdən öldürüldüyü, Məmməd Süleyman oğlunun isə yaralandığı barədə məlumatlandırılırdı [1, iş № 562].

- 1905-ci il noyabrın 27-də erməni silahlı dəstəsinin Borçalı qəzasının Loru nahiyəsinin Şahalı stansiyasında yerləşən fransızlara məxsus Allahverdi-Elyar misəritmə zavodunda çalışan azərbaycanlı fəhlələri kütləvi şəkildə qətl etdiyi məlum olur. Zavod sahiblərinin dediklərindən aşkar olur ki, 26 noyabr axşamı 130 nəfər erməni fəhlə, hər şənbə aldıkları maaşlarını da istəmədən, işdən çıxıb gedirlər. Zavodda 1 gürcü gözətçi və 16 azərbaycanlı işçi qalır. Səhəri gün 60-dan çox silahlı erməni zavoda gəlir və atəş açmağa başlayırlar. Ermənilər binadan çıxanları öldürəcəkləri ilə hədələsələr də zavodun sahibi onların qarşısına çıxaraq atəşi kəsmələrini, əvəzində istədiklərini verəcəyini bildirir. Bu dəstəyə başçılıq edən 26-28 yaşlı, Avropa geyimində, köynəyi kraxmallı erməni onun sözlərinə məhəl qoymur və onlar zavoda soxulurlar. Azərbaycanlı fəhlələr isə zavoddan çıxıb meşəyə qaçırlar. Ermənilərin bir hissəsi onların dalınca gedir. Zavodda 75 yaşlı bir azərbaycanlı kişi və bir də azərbaycanlı qadın qalır. Bu 75 yaşlı qocanı bir neçə nəfər xəncərlə öldürür, illərlə yığıdığı və üstündə saxladığı 500 rublu götürürlər. Ermənilər azərbaycanlı qadını özləri ilə aparmaq istəyirlər, lakin zavod sahibinin müdaxiləsindən sonra qadını zavodda saxlamaq mümkün olur. Bir müddət sakitlik olur, sonra yenə tufəng səsləri eşidilir. Ermənilər meşədə gizlənməyə çalışan azərbaycanlıları da güllələyirlər. Bir yaralı fəhlə meşədən qayıdıb zavoda girir, lakin təqib edənlər gəlib onu da öldürürlər. Noyabrın 28-də erməni fəhlələr zavoda gəlib əşyalarını yığıb həmişəlik gedirlər. [2, iş № 522; 4, № 2966, 2967; 5, № 244].

Qeyd olunan bu faktlar göstərir ki, 1905-ci il hadisələrini törətməkdə ermənilərin əsas məqsədlərindən biri azərbaycanlıları fiziki cəhətdən yox etməkdən ibarət idi. Buna görə də erməni silahlıları əllərinə düşən ilk fürsətdə milliyyətə azərbaycanlı olan dinc, silahsız və günahsız şəxslərin həyatlarına son qoyurdular. Onlardan fərqli olaraq, azərbaycanlıların intiqamyönlü fəaliyyətlərində ermənilərin nəinki kütləvi, heç tək-tək öldürülməsi faktlarına da demək olar ki, rastlanmır. Sadəcə zəngin ermənilər Borçalı azərbaycanlılarının qəzəbinə tuş gəlir və onlara məxsus zavodlar, fabriklər və malikanələr dağıdılıb yerlə yeksan edilirdi.

Borçalıda vəziyyətin günü-gündən gərginləşməsi gürcü ictimaiyyətini narahat edir. 1905-ci ilin 30 noyabrında ağsaqqal gürcü knyazı general İvane Sulxanoviç Çavçavadzenin başçılığı altında nüfuzlu gürcü ziyalılardan knyaz V.A.Tarxan-Mouravov, knyaz M.İ.Cambakur-Orbeliani, knyaz Z.D.Baratov, knyaz S.İ.Taktakov, N.İ.Kançeli, həkim Q.Natiyev və tələbə D.Q.Qabayevdən ibarət xüsusi sülhməramlı komissiya azərbaycanlı Məmməd ağa Bayramovun və sanitarların müşayiətində sülh missiyası ilə Borçalı mahalına səfərə çıxır və 5 gün ərzində addım-addım mahalın millətlərarası münasibətlər kəskin şəkildə pisləmiş azərbaycanlı və erməni kəndlərini gəzirlər. Gürcü ziyalılarının barışdırıcı nümayəndələrindən D.Qabayev Borçalıya səfər təəssüratlarını "Vozrojdeniye" qəzetində dərc etdirdiyi "Borçalı qəzası ilə" başlıqlı məqaləsində təsvir edir. Məqalədən bəlli olur ki, nümayəndə heyətinin üzvləri yol üstündə yerləşən və əsasən ermənilərin yaşadığı Şavnabad, Yuxarı Telet, Kumis, Koda, Marabda və Marneul kəndlərinin sakinləri ilə görüşüb onlara

səfərlərinin məramını başa salırlar. Daha sonra barışdırıcı nümayəndələr yollarına davam edərək azərbaycanlılar yaşayan kəndlərə üz tuturlar. Ən böyük kəndlərdən olan Sarvan kəndində əhali ilə görüş keçirilir. Yerli azərbaycanlıların sülhpərvər əhval-ruhiyyədə olduğunu vurğulayan məqalə müəllifi sonra Yekaterinenfeld koloniyasına gəldiklərini, burada knyaz İ.S.Çavçavadze və nümayəndə heyətinin digər üzvlərinin xalqa müraciət edib sülh şəraitində, qardaşcasına yaşamağı və qarətləri dayandırmağı məsləhət gördüklərini, daha sonra Dumanis kəndinə üz tutduqlarını bildirir [8, № 44, 45]. D.Qabayevin yazdıqlarından bəzi məqamlara nüfuzlu Borçalı ağası, 1918-ci ildə Qars İslam Şurasının başkanı olmuş Kəpənəkçi Emin ağanın xatirələrində də rast gəlinir [11, № 118-120].

Knyaz İ.S.Çavçavadzenin başçılıq etdiyi heyətin Borçalı səfərindən bir neçə gün sonra, 18 dekabrda tərkibi Tiflis qəza rəisinin köməkçisi Ququşvilidən, erməni arximandriti Mdivanyan və Tiflis quberniyasının qazisindən ibarət başqa bir barışdırıcı komissiya qəzanın Telet kəndində olub, buraya toplaşan Xatis-Teleti camiasının 7 kəndinin sakinləri və yaxın kəndlərdə yaşayan azərbaycanlıların nümayəndələri ilə görüş keçirirlər. Əsas məqsədi toplaşanlara erməni-azərbaycanlı qırğınının mənasız olduğunu başa salmaq və tərəfləri barışdırmaqdan ibarət olan görüşdə hər iki tərəf sülh andı içir [6, № 1]. Tiflis və Borçalı qəzalarının on kəndinin erməni, gürcü və azərbaycanlı əhalisi arasında eyni məqsədli başqa bir toplantı da 1906-cı ilin 2-3 mart tarixlərində Tiflis qəzasının Koda kəndində keçirilir. Tədbirdə azərbaycanlıları Borçalı ağaları Mehdi ağa və Şahismayıl Mursaqulovlar təmsil edirlər. Tiflis qəza rəisi Şanşiyevin və digər iştirakçıların sülhə səsəyən çıxışlarından sonra tədbirə qatılanlar sülh andı içirlər [6, № 55].

Tərəflər arasında sülh razılığı əldə olunduqdan sonra azərbaycanlıların erməni malikanələrindən ələ keçirdikləri mal-mülkü geri qaytarmaq istəyini nümayiş etdirmələri də onların xoş niyyətdə olduqlarını təsdiqləyirdi. Belə faktlardan biri barədə "Kavkaz" qəzeti məlumat verirdi: "Qarayazıda müsəlmanların mitinqi keçirilib və mitinqdə ermənilərin əllərindən alınmış mal-qaranın və mülkün qaytarılması qərara alınıb" [9, № 307].

Azərbaycanlılardan fərqli olaraq kin-küdurət hissi erməniləri tərk etməirdi və onlar səbəbkarları olduqları hər bir bədbəxt hadisədən, fəlakətdən və faciədən belə yenə öz xeyirlərinə faydalanmağa can atırdılar. Digər bölgələrdə olduğu kimi Tiflisdə və Borçalıda da mənfur planları demək olar ki, iflasa uğradıqdan sonra ermənilər onlara düşüdüklərini istədikləri kimi həyata keçirməyə və lazımi nəticə əldə edə bilmələrinə imkan verməyən nüfuzlu azərbaycanlıları hökumətin əli ilə ortadan götürməyə çalışırdılar. Ermənilərin "sevgisini qazana bilməyən" belə azərbaycanlılardan biri də bütün Qafqazda tanınmış Borçalı əsilli Yadigarogulları nəslinin nümayəndəsi, Tiflisdə və Borçalıda xüsusi hörmət sahibi olan və azərbaycanlı əhali arasında sözükeçən, müsəlmanların hüquqlarının qorunması üçün mübarizə aparan və 1905-ci il erməni-azərbaycanlı ixtilafının qarşısının alınması üçün əlindən gələni əsirgəməyən Borçalı qəzasının zadəganlarının başçısı general-mayor Həsən bəy İsrafil bəy oğlu Yadigarov idi.

Belə ki, 1905-ci ilin 5 dekabr axşamı Tiflisdə Borçalıda zavod sahibləri olan ermənilərin iclası keçirilir. İclas iştirakçıları öz zavodlarının dağıdılmasında Həsən bəy Yadigarovu ittiham edirlər və qərara gəlirlər ki, "Borçalı qəzasının tavad-aznaurlarının marşalı (zadəganların başçısı – F.H.) cənab Yadigarova qarşı mülki şəkildə cinayət işi açılması üçün şikayət etsinlər" [4, № 2965]. Bununla bərabər Şüləver starşinası Qarıbyan Tiflis Erməni Yeparxiyasının başçısı yepiskop Şadunyana ünvanladığı teleqramda yazırdı: "...Canişinin diqqətinə çatdırın ki, Yadigarovlar həbs olunmasa qəzada sakitlik olmayacaq" [1, iş № 557].

General-mayor Həsən bəy Yadigarovun başçılığı altında Borçalı qəzasının Borçalı, Yekaterinenfeld və Trialet nahiyələrinin kənd icmalarının ağalarının (hər kənddən 2-3 nəfər olmaqla) 31 dekabr 1905-ci ildə Sarvan kəndində keçirilmiş və qəzadakı müxtəlif məsələlərin müzakirəsinə həsr olunmuş toplantısı da erməniləri narahat edir və bu barədə yuxarı instansiyalara göndərilən şikayət məktublarının ardı-arası kəsilmir [6, № 80].

“Novoye obozreniye” qəzetinin 22 yanvar 1906-cı il tarixli sayında “X.” imzalı naməlum müəllifin “Erməni-tatar toqquşmalarına dair” başlıqlı yazısında Həsən bəy Yadigarov və əmisi oğlu Sadıq bəy qəza mərkəzi Şüləverin mühasirəyə alınmasında günahlandırılır. Bu yazıya Həsən bəyin cavab məktubu gecikmir və “Kavkaz” qəzetində çap olunur: “...Tiflis şəhərindəki erməni-müsəlman qırğını nəticəsində başlamış Borçalı qəzasının xalq hərəkətində biz Yadigarovlardan heç kəs nəinki bizə sınınmış başçı rolunu oynamırdı, hətta əksinə hər iki millət arasında sülhün əldə olunması üçün ciddi dəstək verirdik...” [10, № 38].

Borçalı xalq hərəkəti erməni təcavüzünə qarşı mübarizə tariximizin ən şanlı səhifələrindən biridir. Tiflisdə azərbaycanlılara qarşı qırğınların dayandırılmasına və sülhün bərqərar olmasına ciddi təsir göstərən bu hərəkət xalqın erməni vəhşiliklərinə qarşı qisas dalğası olmaqla yanaşı, Borçalıda sosial ədalətsizliyə və hakimiyyət tərəfindən ermənilərin məskunlaşdırılması yönündə yürüdülmüş demoqrafik siyasətə qarşı üsyan idi.

ƏDƏBİYYAT

1. Gürcüstan Milli Tarix Arxivi (GMTA), fond 17, siyahı 2.
2. GMTA, f. 115, siyahı 1.
3. “İveriya” qəzeti, 1905-ci il.
4. “Tsnobis purtseli” qəz., 1905-ci il.
5. “Тифлисский листок» qəz., 1905-ci il.
6. “Тифлисский листок» qəz., 1906-cı il.
7. “Новое обозрение» qəz., 1905-ci il.
8. «Возрождение» qəz., 1905-ci il.
9. «Кавказ» qəz., 1905-ci il.
10. «Кавказ» qəz., 1906-cı il.
11. Я.Каневский. Эминь-Ага Борчалинский (Воспоминание бывшего разбойника), Тула, 1915.

ФАХРИ ГАДЖИЕВ (ВАЛЕХОГЛУ)

НАРОДНОЕ ДВИЖЕНИЕ 1905-ГО ГОДА В БОРЧАЛЫ: ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

Резня азербайджанцев, совершенная армянскими националистическо-террористическими организациями в ноябре 1905-го года в Тифлисе привело к началу народного движения азербайджанцев Борчалинского уезда против армянских зверств. Мишенью борчалинцев стали источники доходов богатых армян, располагавшихся в окрестностях Тифлиса, а также в Борчалинском махале, посредством которых финансировались бандитские группировки. Борчалинское народное движение является

одним из славных страниц истории борьбы азербайджанского народа против армянских преступлений.

FAKHRI HAJIYEV (VALEHOGLU)

1905 PEOPLE MOVEMENT IN THE BORCHALI: REASONS AND RESULTS

November, 1905 massacres committed against Azerbaijanis by Armenian nationalist-terrorist groups leads to the beginning of people movement of Azerbaijanis living in Borchali province against Armenian violation. Borchalis target income sources of wealthy Armenians such as factories, farms, etc.that were located in surroundings of Tiflis, as well as in the Borchali territory.

Borchali People Movement is one of the glorious pages of the Azerbaijani people's fight history against Armenian aggression.

Rəyçilər: t.e.n. C.Bəhramov, t.e.d. Q.Əliyev

BDU-nun "Türk xalqlarının tarixi" kafedrasının 10 fevral 2014-cü il tarixli iclasının qərarı ilə apa məsləhət görülmüşdür. (pr.N 6)